

Kulcsszavak: *nyelv és társadalom, nyelvi versenyképesség, nyelvi piac, szaknyelvek, értelmiségi elit*

IRODALOM

- Bañcerowski Janusz (2003): A szaknyelvek szerepe a civilizációs fejlődésben. *Magyar Nyelvőr*. 127, 3, 277–282.
- Benkő Loránd (1999): *Nemzet és anyanyelve*. Osiris, Budapest
- Carli, Augusto – Calaresu, Emilia (2006): Die Sprachen der Wissenschaft. Die wissenschaftliche Kommunikation im heutigen Trend zur monokulturellen Einsprachigkeit. *Sociolinguistica*. 20, 22–48.
- É. Kiss Katalin (2004): *Anyanyelviünk állapotáról*. Osiris, Budapest
- Frank Tibor (2004): Nemzetek fölötti nyelv és nemzeti fennmaradás. Kulturális politikák esélyei Kelet-Közép-Európában. *Magyar Tudomány*. 8, 808–823.
- Glatz Ferenc (1999): Tézisek a magyar nyelvről. In: Glatz Ferenc (szerk.) (1999): *A magyar nyelv az informatika korában. Magyarországi kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. VII.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Imre László (2007): [Bemutató.] *Magyar Tudomány*. 12, 1640.
- Kiefer Ferenc (1999): Néhány gondolat a nyelvi technológiákról. In: Glatz Ferenc (szerk.) (1999): *A magyar nyelv az informatika korában. Magyarországi kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. VII.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Kontra Miklós (2006): Magyar nyelvtudomány, társadalmi felelősség, politika. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. VI, 1–2, 177–185.
- Marx György (1999): Tudomány kettős kötésben. In: Glatz Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv az informatika korában. Magyarországi kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. VII.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Michelberger Pál (1999): Nemzeti nyelv a tudományban: múlt–jelen–jövő. In: Glatz Ferenc (szerk.) (1999): *A magyar nyelv az informatika korában. Magyarországi kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. VII.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Péntek János (1998): Gondolatok a magyar nyelv mai helyzetéről. *Magyar Nyelv*. 94, 43–49.
- Péntek János (2007): Nyelv és identitás a Kárpát-medencében. *Hitel*. 7, 91–98.
- Phillipson, Robert (2007): Kakukkfőka-e az angol az európai felsőoktatás nyelvi fészkeben? *Jel-Kép* 2. MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport Budapest, 79–97.
- Stevenson, Patrick – Mar-Molinero, Clare ed. (2006): *Language Ideologies, Practices and Policies: Language and the Future of Europe*. Palgrave, London
- Swaan, Abram de (2004): *A nyelvek társadalma. A globális nyelvrendszer*. Typotext, Budapest
- Szentgyörgyi Zsuzsa (2003): Széveljünk a diszken! – gondolatok az informatikai szaknyelvről kapcsolatban. *Magyar Tudomány*. 7, 911.

A MAGYAR ORVOSI NYELV FEJLESZTÉSE: LEHETŐSÉGEK, KÖTELESSÉGEK

Bősze Péter

az MTA doktora,
Fővárosi Szent István Kórház, Nőgyógyászati Osztály
bosze@eagc.eu

*Nincs magyar orvostudomány
magyar orvosi nyelv nélkül.*

Miért fontos a magyar orvosi nyelv?

A kérdésre a választ öt pontban összegezhajük (1. táblázat)

1. A magyar (a finn, az orosz, a román stb.) orvostudomány csak a magyar (a finn, az orosz, a román stb.) orvosi nyelven létezhet. „Nyomorult az a nemzet, amely tudományt csak idegen kútfőből meríthet” – írja Apáczai Csere János. Bessenyei György – a felvilágosodás egyik vezéralakja – pedig így fogalmaz: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.” Ezek a megállapítások ma is időszerűek.

2. Magyar anyanyelvűek körében az egyértelmű, félreérthetetlen párbeszéd az orvos és orvos, orvos és nővér, nővér és nővér stb. között csak a pallérozott magyar orvosi nyelv használata biztosítja maradéktalanul. Félremagyarázások, s azok komoly, alkalomadtán visszafordíthatatlan következményei csak ekképpen kerülhetnek el.

3. A magyar orvosi nyelv használata társadalmi elvárás, hiszen az egészségmegőrzés, a betegségek megelőzése és a felvilágosítás igénye hatványozottan nő, de nem kevésbé lé-

nyeges a kíváncsiság az orvoslás, a biológia kutatási eredményeinek megismerésére. Az egész magyar társadalom elvárásának egyedül a magyar orvosi kifejezések alkalmazásával tehetünk eleget, az idegen nyelvű szakfogalmak a köznyelvben többnyire céltalanok. Ismeretterjesztés, tájékoztatás csak szabatos magyar orvosi nyelven lehetséges.

4. A magyarországi orvosok bizonyos, jogilag előírt kötelezettsége szintén a magyar orvosi nyelvhez kötődik. Orvosi kezelést –

- Nincs magyar orvostudomány magyar orvosi nyelv nélkül.
- A félreérthetetlen párbeszéd és kapcsolattartás céljából (orvos és orvos, orvos és nővér, nővér és nővér stb. között).
- A magyar orvosi nyelv használata társadalmi elvárás.
- Jogilag előírt köteletség: a betegek megfelelő tájékoztatása, mindenki számára érthető orvosi leletek, zárójelentések írása. Mindkettő csak a magyar orvosi nyelven lehetséges.
- Fontos továbbá a köznyelv, a nemzeti nyelv érdekében is.

1. táblázat • Miért fontos a magyar orvosi nyelv?

bármiféle is az – csak a betegek megfelelő tájékoztatásával és írásos beleegyezésével végezhetünk. Az ún. *beleegyező nyilatkozatot* a beteg orvosi beavatkozás előtt köteles aláírni. Nekünk orvosoknak viszont a szabályzatban megkövetelt feladatunk elmondani neki, hogy milyen bajban szenved, mire alapozzuk kórisménket, milyen kezelési lehetőségek vannak, melyiknek mi az előnye, hátránya, majd együtt eldöntjük, hogy melyik gyógyítási módot válasszuk. „Az orvos az Isten”-féle világ, amikor legfeljebb csak közöltük a beteggel, miként kezeljük, már régen elmúlt. Rendeletbe foglalt a zárójelentés és minden hivatalos orvosi értesítés magyar nyelvű, nem szakembernek is érthető megírása. Magától értődően ez is csak a mindent kifejezni képes magyar orvosi nyelven valósítható meg.

5. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a magyar orvosi nyelv – mint minden szaknyelv – a magyar nyelv teljesítőképességének, ebből következően versenyképességének, áttételesen pedig az anyanyelvi közösség versenyképességének is fontos tényezője.

A magyar orvosi nyelvre ható változások

A magyar orvosi nyelvet az elmúlt évtizedekben szakmai és szakmapolitikai, s mindenekelőtt nemzetközi változások mélyrehatóan átalakították, és ma is befolyásolják; nem előnyére. A szakmaiak közül a molekuláris biológia forradalma és a nemzetközi egységesítés a leginkább meghatározóak, a műszerezettség és módszertan óriási fejlődése az orvosi nyelvre megközelítőleg sem hatott annyira, mint az orvostudományra. A másik sarkalatos változás az angol nyelv térhódítása volt.

Szemléletváltás az orvostudományban

Manapság az orvosi szakma forradalmi változását, a molekuláris biológia korát éljük. Az

orvosi irodalmat elkerülhetetlenül átírjuk a betegségek molekuláris alapú osztályozása szerint. Hasonló változásnak elődeink voltak tanúi, amikor a mikroszkóp az orvosi gyakorlat részévé vált, s az addig kézzelfogható, látható elváltozásokat a szövetek és sejtek, majd a sejtrészek s a kromoszómák léptékében kezdték tanulmányozni. A betegségeket szövettanilag határozták meg, osztályozták, s új távlatokat nyitottak. A mai változás talán még nagyobb mérvű: a sejtrészecske és a kromoszóma mértékűről a molekulák világába jutottunk: a kizökent géneknek s korcs termékeiknek betegséget okozó hatásait igyekszünk feltárni, megérteni, s a betegségeket is ekként kezelni. Az ismeretek hatványozódnak: a molekuláris biológia új fogalmak ezreit szüli, új orvosi, biológiai szótár születik.

Nemzetközi egységesítési törekvések

Az orvostudomány, mint minden más szakma, zömmel nemzetközi: a határok nélküli munka, kutatás csiszolja egységes fogalomrendszer alkalmazásával. A közös értelmezés, a közösen összeállított fogalomtár a nemzetközi kutatás és orvosi gyakorlat elengedhetetlen része. Orvosi szakmák és részsakmák fogalmait, irányelveit nemzetközi bizottságok határozzák és szövegezik meg. Téves lenne minden országnak saját meghatározásokat megfogalmazni; szakmánkat áttekinthetlenné tenné, sokat ártana. Orvosi gondolkodásunkat, a gyógyítást, az orvosi, biológiai kutatást, az oktatást, sőt az orvosképzést, továbbképzést is az orvostudomány nemzetközi sége alakítja. A nemzetközi egységesítés nemcsak törekvés, de szakmai követelmény is.

Az angol az orvosi szakma nemzetközi nyelve

Az orvosi irodalom és szakma nemzetközi nyelve az angol, s ez teljesen helyénvaló, mert

az országokat, a földrészeket áthidaló kapcsolattartás csak közös nyelven lehetséges; annyi nyelvet, mint ahány nemzet van, senki nem beszélhet.

Mint hogy az orvostudomány nemzetközi, minden nemzetközi egységesítést, meghatározást, szakfogalmat angolul határoznak meg, az újonnan felfedezett, azonosított molekulák ezreit angolul nevezik el. Az új ismeretek, nemzetközi szakmai irányelvek tehát angol nyelven születnek.

A „nemzetközi” angol visszasságai

Az angol nyelv térhódítása visszahat a nyelvre: milliók zagyva angolja a pallérozott angol nyelvet felhígítja, olykor-olykor bikkfanyelvűvé zülleszt. A világnyelv szükségszerűen egyszerűsödik, silányul: a nyelvi csiszoltságok, kifinomult fordulatok a kevésbé képzeteknek inkább zavaróak, mint gyönyörködtetőek. Jellegzetes ilyen törekvés a görög betűk, római számok elhagyása, mondván: sokan nem ismerik, például a tengerentúlon, no meg a keresőrendszereket is zavarja.

Az angol orvosi nyelv másik rákfenéje – szintén az Egyesült Államok találmánya – a rövidítések nyakló nélküli alkalmazása, roszszul értelmezett hely- és időmegtakarítás miatt. Már a szavak kimondására, leírására is sajnálják az időt, holott az állandó visszakeresés jóval időigényesebb, nem beszélve a szövegértés zavaráról és az ebből adódó hátrányokról.

Az angol kifejezések, fogalmak, nevek rátelepszenek más nyelvekre, beléjük épülnek, és azokat előbb-utóbb – ha nem védekeznek – uralni fogják. Európában – Nagy-Britannia kivételével – minden tudós, minden művelt szakember, de mindegyik ország is kettős állapotban van: nemzeti és nemzetközi, s a nemzetköziben belül még európai is. Lényeges,

hogy a helyét, értékét ennek is, annak is tudjuk, nehogy a kettősség tudathasadáshoz vezessen.

A magyar orvosi nyelv helyzete (2. táblázat)

1. A magyar orvosi nyelv hiányos, nem felel meg a magyar orvostudomány igényeinek. Orvosi nyelvünk, a latin és görög szakszavak mellett, tele van angol szakkifejezésekkel, angolul írt fogalmakkal. Az elmúlt száz-kétszáz évben a latin és görög kifejezések túlnyomó többségét magyarították, de részben magyarosodtak is. Az angol szakkifejezések, szakszavak tetemes részének azonban nincs magyar megfelelője, vagyis a magyar orvosi szókincstár hiányos, nem alkalmas a molekuláris biológia szakszavainak, fogalomtárának maradéktalan kifejezésére.

2. A magyar orvosi nyelv kezd elsatnyulni: az angol szavak sokaságától felhígul, s hemzsegnék benne a hibásan képzett és öszvérszavak, a mindenféle, hasztalan rövidítések és az oly sokszor fölösleges betűszók is. Emiatt az orvosi nyelv időnként zűrzavaros, annyira, hogy a tudományos közlemények, előadá-

- A magyar orvosi nyelv hiányos (nem alkalmas minden szakfogalom magyar kifejezésére).
- Kezd elsatnyulni (felhígul az angol, a zagyva angol és felemás szavaktól, a haszontalan rövidítésektől).
- Írásmódja, nyelvhelyessége magyartalanodik (idegenes mondat- és szó szerkezetek, helyesírási vétségek).
- Az anatómiai képletek, orvosi szakkifejezések jelentős részét a latin–görög orvosi nyelv szerint használjuk a magyar formák rovására.

2. táblázat • A magyar orvosi nyelv helyzete

sok még a szűkebb szakmai körökben is gyakorta érthetetlenek, de az sem ritkaság, hogy a hétköznapi orvos-orvos, orvos-nővér, nővér-nővér stb. kapcsolatban zavarok, félreértések keletkeznek, azok súlyos következményeivel együtt.

3. A magyar orvosi nyelv írásmódja, helyesírása magyartalanodik: lépten-nyomon helyesírási, nyelvhelyességi hibákkal, angol nyelvet utánzó szókapcsolatokkal, magyartalan írásmóddal, idegenes mondatszerkezetekkel találkozunk. A hibák részben az ismeretek hiányából, az idegenes szerkezetek majmolásából adódnak, de bizonyos mértékig az orvosi helyesírás szabályozatlansága is felelős, ám tekintélyes részük – mit szépítsük – közös helyesírási botlás. Jellegzetesek a tekervényes, agyonmagyarázott, terjengős mondatok az egyszerű, tömör kifejezések helyett, valamint a divatszavak és a személytelen fogalmazás.

Orvosi szakkifejezéseink, fogalmaink s az anatómiai képletek tekintélyes része a latin–görög orvosi nyelven terjedt el, zömében ekként is mondjuk, írjuk, jóllehet ezek magyar neveit, szakkifejezéseit elődeink az elmúlt évszázadokban kimunkálták, megfogalmazták. A magyar megfelelők szótárainkban is megtalálhatóak, csak éppen nem használjuk, mintha szégyellnénk azokat. Leginkább mégis megszokásból mondjuk, például az erek, izmok latin–görög neveit, s ez a gyakorlat annyira általános, hogy azok magyar neveit sokszor talán nem is értjük. Például: ha a musculus obturator vagy egyszerűen az obturator izom kifejezést használjuk, az orvosok tudják, hogy miről van szó. Ám a záróizom megnevezést vajmi kevesen fogják rögtön megérteni. Idestova oda jutunk, hogy a magyar szakkifejezések anyanyelvünkben is „idegenek”.

Mi az oka orvosi nyelvünk szegényedésének, korcsosulásának?

Külső és belső erők is dolgoznak a hazai orvosi nyelv ellen: közülük az orvosi nyelv angolosodása a legjelentősebb. A hazai okok:

1. Az angol szakfogalmak, nevek alkalmazását számosan helyesebbnek tartják, elsősorban, mert elterjedtek – itthon is, külföldön is egyaránt értik –, és úgy vélik, pontosan értelmezhetők. Használatukkal a félreértések jószerezivel elkerülhetők, legalábbis szűk berkekben. Az érvek valóságosak is, meg nem is. A különböző szakmák egymás bevett, egyértelműnek tartott angol nyelvű fogalmait gyakorta nem értik, magyarul megfogalmazva erre több esélyük lenne. De az sem kivételes, hogy az angol megnevezést használó sincs teljesen tisztában az adott fogalom részleteivel, legfeljebb úgy gondolja. Tévedésére akkor döbbsen rá, ha magyarul akarná meghatározni. Alaptétel: amely idegen fogalmat magyarul nem tudunk meghatározni, azt nem értjük.

2. Az igénytelen nyelvhasználat az orvosi nyelvben is terjed. A társadalmi igénytelenség, tudatos silányítás részjelenségeként sajnos az orvosok, egészségügyi dolgozók igénye a szép, szabatos beszédre is jócskán megcsappant. A rohanó, „nem érek rá”, „csak a pénz fontos” világban az időt a beszédetől, az írástól is sajnáljuk; rövid felszavas odavetésekkel, feljegyzésekkel, OK-kal fejezzük ki mondandónkat. Ez tükröződik a tudományos dolgozatokban, előadásokban is: a választékos, pallérozott, magyaros fogalmazás, beszéd sokunkban fel sem merül. A rövidítések zabolázatlan használata is az igénytelenség megtestesítője.

Miért fontos a magyar orvosi nyelv művelése?

Alapvetően az orvosi nyelv fogyatékosága, torzulása miatt, s mert olyan magyar orvosi

nyelvre van szükségünk, amelyen minden elmondható, s amelyet mindenki megért. Az idegen orvosi szakszavakra is vonatkozik É. Kiss Katalin megállapítása, miszerint az idegen szavak hangalakjának, jelentésének, helyesírásának megtanulása igen megterhelő a magyar beszélők számára, törekszünk azok magyarázására (É. Kiss, 2004, 83.).

Ha az angol szakszavak, kifejezések magyar megfelelőit nem alkotjuk meg, nem készítjük el a molekuláris biológia korának új szótárát magyarul is, és ha a magyaros egyszerű, szabatos fogalmazást, nyelvhelyességet, helyesírást nem állítjuk helyre, a magyar orvosi nyelv csenevészé válik, egy kificamodott zagyva keverékké, amelyet az orvosok is csak részleteiben fognak érteni, s az orvoslásra, a magyar orvosi, biológiai tudomány művelésére is alkalmatlan lesz.

A magyar orvosi nyelv művelésének lehetőségei, teendők (3. táblázat)

1. **Az orvosi szakkifejezéseket is mondjuk magyarul!** Nyelvében él a nemzet. A mondas a magyar orvosi nyelvre is vonatkozik: csak ha folyton-folyvást beszéljük, írjuk, akkor létezhet. Magyarul beszéljünk, s az orvosi szakkifejezéseket is, ha van magyar megfelelőjük, magyarul mondjuk! Ez a gyakorlat meglehetősen nehéz, kitartást igényel, és buktatói is vannak. Az idegen kifejezéseket tanultuk, ezek rögzültek bennünk, állandóan ezek jutnak eszünkbe, ezeket akarjuk mondani. Kezdetben beszédünket gyakorta megszakítjuk: *hogy is mondjuk ezt magyarul?* A beszéd folyamatossága meg-megtörhet, zavaróan akadózó lehet. Az apró szünetek, különösen tudományos előadások alatt kínosak. A szívós kitartás előbb-utóbb meghozza gyümölcsét: jutalmunk a magyar nyelv, a magyarul beszélt orvosi szaknyelv különleges adománya.

2. **Az idegen orvosi szakszavak magyar megfelelőinek megalkotása.** A magyar orvosi szókincsünk, fogalomtárunk folyamatos bővítése, vagyis az idegen szakkifejezések, meghatározások magyar nevének, leírásának megteremtése (magyarítása) az orvosi nyelvet fejlesztők leglényegesebb tevékenysége. Kizárólag a szakemberek végezhetik, a nyelvészek csupán segíthetnek. Megfelelő magyarázott szakszavakat, amelyek el is terjedhetnek, csak széles szakmai összefogással, közös munkával alkothatunk.

A magyar szakkifejezések képzési elveinek, módjának tárgyalása túlmutat e dolgozat keretein, csupán néhány gondolat:

a.) Az idegen szakkifejezéseknek egyetlen magyar megfelelőjét fogadjuk el hivatalosnak, akkor is, ha hasonlóak, megfelelők szép számban lennének. Meghatározásként – dolgozatokban, könyvekben, előadásokban, de a hétköznapi beszédben is – mindig csak egy hivatalos magyar megfelelőt válasszunk, a többi változatosság kedvéért, szöveggazdagításra, sokszínűségre használhatjuk.

b.) A hivatalosnak tekintett meghatározásokat szótárosítani kell: az MTA által elfogadott, jóváhagyott szakszótárban adjuk közre ezeket.

c.) A magyarázás manapság inkább szakemberek csoportjának együttes munkája, mintsem egyéneké. A közösen megfogalmazott, egyetértésből született szakkifejezések minden bizonnyal könnyebben terjednek el, válnak általánossá.

3. **A magyar orvosi nyelv helyesírásának egyszerűsítése, az MTA jóváhagyásával.** Az orvosi nyelv sajátos helyesírási szabályainak megalkotása együttgondolkodás és közös feladat: nyelvészek és orvosok együttes munkája. Ezek mindig a magyar helyesírás általános irányelveit kövessék. Érvényre a szabályok

azonban csak akkor jutnak, ha azokat a Magyar Tudományos Akadémia jóváhagyja. A szakemberek, nyelvészek megfogalmazott szabályait tehát el kell juttatni az MTA Magyar Nyelvi Bizottságához. A bizottság hozzájárulásával születik meg az MTA hivatalos állásfoglalása.

4. A magyar orvosi szakírás tanulása és tanítása. Magyarul írni kevésbé döcögős, mint magyarul beszélni, de türelmet, elszántságot és mérhetetlen sok szótárazást kíván. A szótárazás – az orvosi, az értelmező és a magyar szókincs szótárainak szakadatlan forgatása – ugyan fárasztó és időigényes is, ismereteinket, szókincsünket viszont nagyságrendekkel bővíti. Ilyenkor egyre-másra azzal szembesülünk, hogy a pontosan ismertnek vélt fogalomról bizony-bizony hibás elképzeléseink voltak. A magyarul írt szakszövegek idővel szintén sajátunkká válnak, megszokjuk, s nem is akarunk eltérni tőlük. Szemünk, agyunk annyira átállhat, hogy a korábban előszere-tettel írt idegen kifejezések, nevek zavarókká válnak. A szépen, magyarul írt tudományos közlemények gyönyörködtetnek.

Az írott orvosi nyelv magyar helyesírása a legelemibb követelmény. Az angol írásmód szó szerkezeteit kerüljük, különösen tartózkodunk az angolos mondat szerkesztéstől. Az angol szövegek rendszeres olvasása, no meg a rendszeres fogalmazás angol nyelven, észrevétlenül befolyásolja a magyarul írt mondataink szerkesztését is. A mondat szerkesztési „tükörfordítás” mindennapos hiba, de kis odafigyeléssel elkerülhető.

Mellőzzük a terjengős, véget nem érő, felesleges szavakkal tarkított mondatokat, a szószátyárkodást. Divatszavak pufogatása nem nagyra tesz, hanem az igénytelenség, pallérozatlanság képét kelti. Magyarul mindig a legegyszerűbben, lényegre törően, tömören

fogalmazzunk. Szinte „alany és cselekvő igealakokkal” fejezzük ki mondanánk. Óvakodjunk a személytelen fogalmazástól: „elembertelenedett” kifejezésmódtól (Grétsy – Kemény, 2005, 512.).

Rövidítéseket legfeljebb kivételesen alkalmazunk, azokat szóban és írásban is lehetőleg kerüljük.

A tudományos cikkek összeállításának, szerkesztésének oktatása, a folyóiratok világának, az elbírálás és a tudományos értékelés módszereinek ismertetése a magyar orvosi nyelv művelésének része. A tudományos közlemények írásáról, értékeléséről stb. magyar nyelvű könyvek is megjelentek (Bősze – Palkovits, 2006; Csermely et al., 1999)

5. Szemléletváltóztatás: a magyar szakkifejezésekkel írt tudományos közlemények elfogadása. Sokakban él még a tudat, miszerint a hazai tudományírás a latin–görög és újabban az angol szavak, kifejezések nélkül inkább ismeretterjesztés, mintsem tudományos közlemény; az efféle a szakma megmosolyogja. Igazságmagja természetesen ennek is van: a nyakatekert magyarázatok, hirtelen kitalált magyar elnevezések az elterjedt és jól értett idegen fogalmak helyett, a mindenáron magyarul, még a megértés rovására is, feltétlenül káros, több mint megmosolyogni való. Ám a magyarul szakszerűen írt tudományos szakkikkal semmivel nem alábbvaló, mint az idegen szavakkal, fordulatokkal tarkított, ráadásul jobban is érthető. A ráeszmélés és ennek elfogadása szemléletváltást igényel, a tanultak, belénk vertek újragondolását, ami az idősebb orvosnemdéktől már nemigen várható el; a kivételt természetesen tisztelet illeti.

6. A tudományos és az egyetemi előadások tartása magyar szavakkal, szakkifejezésekkel. Hazai tudományos rendezvényeken, a magyar orvosi társaságok nagygyűlésein az

előadásokat magyar szavakkal, szakkifejezésekkel tartjuk. Bízást mondhatom: lehet magyarul, idegen szakkifejezések és rövidítések mellőzésével is tudományos előadást tartani, ámbár nem könnyű. A fáradozás, a kitartó gyakorlás azonban módfelett megéri: elismeréssel fogadják, s a hallgatóság könnyen megérti, jobban megjegyzi. Minél többen teszünk így, annál inkább számíthatunk az utánunk következő nemzedékek követésére is. Nemzetközi rendezvényeken természetesen angolul tartjuk előadásainkat, még hozzá folyékony angolsággal. Itt magyarul, ott angolul; a kettő jól megfér egymással, s keverésük egyiknek sem válik hasznára. A magyar orvosi szakkifejezések alkalmazása, tanítása egyetemi oktatóink felelőssége; ez orvosi nyelvünk művelésének leghatékonyabb módja, például az anatómiai képletek magyar neveinek megtanítása, számonkérése. Nem kizárólagosságra gondolok, csak a magyar és az idegen elnevezések, fogalmak egyenlő oktatására.

7. Tudományos közlemények, ismertetések írása magyarul, magyar szaklapokban. Orvosi nyelvünk művelésének sarkalatos pontja a tudományos dolgozatok közlése magyar szaklapokban magyarul, magyar szakszavakkal, szakkifejezésekkel és mondat szerkesztéssel. Az új tudományos eredményeket, klinikai megfigyeléseket, érdekes eseteket elkerülhetetlenül angol nyelven közöljük, hiszen a világot ezekről csak ekképpen tájékoztathatjuk. Az országok feletti tudományt az angol nyelv közvetíti. Jóllehet ugyanazt magyarul is közölhetjük, a kettős közléshez a vezető szaklapok is rendre hozzájárulnak, de talán felesleges, hiszen a témával behatóan foglalkozók az angol nyelvű közleményeket is elolvassák. Ám a magyar orvostársadalom többsége előtt az eredmények homályban maradnak: a magyar tudósok saját nemzetük-

höz nem szólnak. A magyar orvosok, egészségügyiek folyamatos tájékoztatása összefoglaló, áttekintő tudományos cikkek írásával valósítható meg. Effélék közlése a kutatók, szerzők és a szerkesztők íratlan felelőssége. Hasonlóan, a nemzetközi irodalom lényeges eredményeit magyarul, véleményezésekkel kiegészített fordításokkal vagy összegző, átfogó közleményekben ismertessük a magyar orvosi folyóiratokban. A magyar orvosi nyelv helyes és szabatos alkalmazása ezekben is alapvető elvárás. Az Orvosi Hetilap alapítója, Markusovszky Lajos írta: „A búvárnak midőn hona közelében figyelő és vizsgáló közönségre nem talál, mindig szabadságában áll szellemi termékeivel valamely idegen nemzet irodalmában fellépni, mi reá nézve talán előnyös, mert nagyobb számú közönséghez szól, ámde ilyenkor ezen irodalom munkásává válik, s bár nevezetes szerepkört vívhat ki magának, de hazája művelődésére befolyás nélkül marad.”

A fordítás orvosi nyelvünk művelésének egyik legingoványosabb területe. Lépten-nyomon kísért a szóról szóra, mondatról mondatra fordítás, a tükörfordítás: az eredeti és a magyarra átültetett szöveg egyazon formája. Az ilyenfajta gyakorlat szokványos hiba, különösen a nem szakemberek fordításaiban, a hivatásos fordítóknál. Orvosi szakszöveget fordítani nem, csak átírni lehet. A tükörfordítás, jóllehet nyelvileg teljesen szabályos, csak éppen zavaros, nehezen vagy jóformán egyáltalán nem érthető. Idegen nyelvű közleményt csak a témában otthonos szakember tud magyarra átültetni, hiszen nem a mondatokat, hanem az egyívű tartozó szövegrészeket kell megérteni, és magyarul megfogalmazva leírni. A megfelelő fordításokban a magyar változat szövegszerkezete többnyire nem is emlékeztet az eredetire.

8. A magyar tudományos folyóiratok, könyvek, tankönyvek, gyógyszerkönyvek pallérozása

a.) Folyóiratok • A nemzetközi folyóiratok életében kulcsfontosságú változást a tudománymérés (hatásmutató [impact factor], idézettségi mutatók stb.) és az ún. *előbíráló rendszer* (peer review) eredményezett. A folyóiratok színvonala, a nyomtatott tudományterjesztés számottevően javult. Hasonló változtatás a magyar orvosi, biológiai szaklapoknál sem halasztható. Kidolgozták ugyan a Hazai Szakirodalmi Mutató (HSZM) rendszerét, ám ez nem elég. Szaklapjaink folyamatos értékelése a tudománymérés módszereivel, beleértve a szigorú szakmai elbírálás rendszerének megvalósítását, elodáztatlan, és erkölcsi kötelességünk is. Kellőképpen nem ellenőrzött szakcikkkel közlésével magunkat tévesztjük meg, vezetjük hamis útra a betegek rovására. A szakmai ellenőrzés, a független bírálók áldásos munkája mostanság különösen kívánatos, egyrészt, mert az orvosi folyóiratok is gomba módra szaporodtak, de ennél sokkal lényegesebb a zabolázatlan honlapok ártalmas sokasága. A szaklapok, honlapok szakadatlan értékelése, tudománymérés szerinti rangsorolása tájékoztatja, mi több, eligazítja az olvasót a valós és bizonytalan szakírások között.

Nem kevésbé lényeges a folyóiratok szerkesztése. Ez is szakma, amelyet tanulni, tanítani kell. A szerkesztő-szaktekintélyek nem biztos, hogy jók is, alkalmasak színvonalas folyóiratok szerkesztésére. A szerkesztőképzés az orvosi irodalomban és nyelvben is az elsőrendű feladatok közé tartozik. A kiadók, a szerkesztők felelőssége óriási.

b.) Szakkönyvek, tankönyvek • Csiszolt-nivaló az orvosi szakkönyvek szerkesztésé-

vel, nyelvével is akad. A szakszöveg független és szakszerű bírálata mellett az írottak nyelvhelyességét is ellenőrizni kell. Különösen mértékadóak az egyetemi tankönyvek: a jövő nemzedékek okítói. *Célszerű lenne az orvosi egyetemek vezetőinek szabályba foglalniuk, hogy egyetemi tankönyvnek nyelvi bírálat nélküli szakkönyvet nem fogadhatnak el.* Kívánatos, hogy a nyelvhelyesség mellett a magyar orvosi szakkifejezések alkalmazása is nagyobb hangsúlyt kapjon az egyetemi tankönyvekben és a szakkönyvekben egyaránt. Az egyetemi tankönyvekben azonban kizárólagosan sem a magyar, sem az idegen szakkifejezéseket ne használjuk, hanem ezt is, azt is változtatva. Az orvostanhallgatóknak mindkettőt tanulniuk kell.

c.) Gyógyszerkönyvek • A gyógyszerek útmutatóit, vezérkönyveit, a gyógyszerismereteket stb. az orvosok, egészségügyi munkások, egészségügyi dolgozók, nap mint nap kénytelenek elővenni. Ezekben a magyar szakkifejezések előnyben részesítése elengedhetetlen, és nem csak a jobb megértés miatt. Hibás, magyartalan fogalmazások megengedhetetlenek, a helyesírás melléfogásokról nem is beszélve. Ijesztő példa: gyógyszerkompendium a gyógyszerkompendium vagy a gyógyszerek kompendiuma írásmód helyett, ám az egyszerű gyógyszerkészítménykönyv vagy gyógyszerkészítmények könyve elnevezés még szerencsésebb lenne. A gyógyszerkönyvek szakmai ellenőrzése mellett azok hivatalos szaknyelvi ellenőrzését is kötelezővé kellene tenni, a szaknyelvi bírálat, javítás rendszerének kidolgozásával.

9. A magyar tudományos munkák rangjának helyreállítása. Méltánytalan az angolul írt, nemzetközi folyóiratokban megjelent közlemények egyoldalú túlértékelése a magyar

nyelvűekkel szemben. Tudományos tevékenységet, osztályok, laboratóriumok, személyek munkáját az egyetemek, sőt még az MTA értékelési gyakorlatában is ekként bírálják, csupán, mert az idegen nyelvű közleményeknek van hatás- és idézettségi mutatója stb. Ez a gyakorlat eleink, Bugát Pál, Markusovszky és a többiek, no meg a több mint másfél évszázados, a világ egyik legrégebbi orvosi folyóiratának, az Orvosi Hetilapnak megcsúfolása. A hazai tudományos irodalmukat más nemzetek százsorosán becsülik, a japánok különösen az élen járnak: tudományos fokozatot kellő számú anyanyelvi közlemény nélkül senki nem kaphat. Az egyetemek, a doktori iskolák vezetőinek lehetősége és felelőssége a magyar nyelvű tudományírás rangjának helyreállítása. Bizonyos számú és színvonalú, hazai szaklapokban közreadott közleményt, mint a tudományos fokozat, vezető beosztás elnyeréséhez szükséges feltételt, óhatatlanul be kell építeni az egyetemek és az MTA tudományos fokozatainak követelményrendszerébe. Öröndetes, hogy ebből a szempontból az MTA Orvosi Tudományok osztálya már megtette az első lépéseket.

10. A magyar orvosi nyelv oktatása az egyetemeken, a tankönyv megírása. A magyar orvosi nyelv mint tantárgy hét évvel ezelőtt született meg a Semmelweis Egyetemen – 212 évvel azután, hogy a magyar nyelv az iskolákban és a felsőoktatásban tantárggyá vált. A tanterv többé-kevésbé már kikristályosodott, a magyar orvosi nyelv egyetemi tankönyvét hamarosan kiadjuk. A diákok érdeklődése a várakozásokat jóval felülmúlta. Nagyon kívánatos lenne ezt a tantárgyat a többi orvosi egyetemen is bevezetni. Az orvostanhallgatók tanítása – beleértve a gyógyszerészet és fogorvostan hallgatóit is – az orvosi nyelv művelésének záloga.

11. Új magyar értelmező és helyesírási orvosi szótár megalkotása. Magyar értelmező és helyesírási orvosi szótár nélkül a magyar orvosi nyelv teljessége nem képzelhető el. Sokéves munka, s csak a magyar orvostársadalom és a nyelvészek együttgondolkodásával valósítható meg. Készítését lelkes, elkötelezett nyelvészek, orvosok már elkezdték.

12. A Magyar Orvosi Nyelv című szaklap kiadása, a magyar orvosi nyelv honlapjának megteremtése. A magyarítás, magyarosítás, az orvosi helyesírás szabályozása, a magyar orvosi fogalomtár kidolgozása és az orvosi szakírás tanítása is orvosok, nyelvészek, biológusok és más szakemberek sokaságának, színeinek közös munkája, együttes gondolkodás és erőfeszítés. Ehhez nélkülözhetetlen a magyar orvosi nyelv szakfolyóirata és honlapja.

A *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóiratot nyolc évvel ezelőtt alapítottuk. Egy évben kétszer adjuk ki, számonként 1900 példányban, s minden érdeklődőnek ajándékként küldjük. Legjelentősebb feladata a magyar

orvosi nyelvvel foglalkozók összefogása. A folyóirat orvosi nyelvünk együttes művelésének nyomtatott nyilvánossága.

A magyar orvosi nyelv honlapja (www.orvosinyelv.hu) a folyóirattal azonos célokat szolgál. A világ bármely részén elérhető, ingyenes, a kapcsolatteremtés és -tartás határtalan lehetősége és igénye is, minthogy az orvosi nyelv művelése csak országos, sőt határon túli összefogással lehetséges. Folyamatosan újítjuk.

13. A magyar orvosi nyelv beépítése az egészségnevelésbe. Az egészség megőrzése egyre szélesedő társadalmi tevékenységből már önálló tudománnyá vált. Az emberek, az egész társadalom folyamatos tájékoztatása, az egészség megőrzésére nevelés nálunk kizárólagosan magyarul valósítható meg. Az egészségnevelés tudományában dolgozók magyar orvosnyelvi képzése is az elsődleges feladatok egyike, s fordítva: az egészségnevelés szakembereinek bevonása orvosi nyelvünk fejlesztésébe szintén lényeges feladat.

14. Az orvosi nyelvvel kapcsolatos tömegtájékoztatás. Bármely szaknyelv művelése a szakemberek és nyelvészek közös ügye, ám sikerre csak akkor számíthat, ha az új szakkifejezéseket rendre alkalmazzák, és nem csak a szakemberek. Különösen vonatkozik ez az orvosi nyelvre. Kívánatos, hogy a magyar orvosi szakszavak valamelyest a társadalomban is tudatosuljanak, vagyis bizonyos mértékig a köznyelvbe is átmenjenek: ennek módja a rendszeres tömegtájékoztatás minden szinten.

15. A határon kívüli orvosok, egészségügyi ügyek tájékoztatása. Jelentős feladatunk a magyar orvosi szakszókincs, nevezéktan terjesztése a határon kívüli magyar orvosok között: a szakszavak egyeztetése, az orvosok magyar nyelvű képzési hiányosságainak kikü-

szöbölése. Ennek leghatékonyabb módja a világhálós honlapok ingyenes hozzáféréseinek biztosítása, a közös tudományos rendezvények, a szakkönyvek, tankönyvek, szakfolyóiratok átadása.

- Az orvosi szakkifejezéseket is mondjuk magyarul!
- Az idegen orvosi szakszavak, fogalmak magyar megfelelőinek megalkotása
- A magyar orvosi nyelv helyesírásának egységesítése az MTA jóváhagyásával
- A magyar orvosi szakírás tanulása és tanítása
- Szemléletváltoztatás: a magyar szakkifejezésekkel írt tudományos közlemények elfogadása
- Tudományos előadások tartása magyar szavakkal, szakkifejezésekkel
- Tudományos közlemények, ismertetések írása magyarul, magyar szaklapokban
- A magyar tudományos folyóiratok, könyvek, tankönyvek, gyógyszerkönyvek pallérozása
- A magyar tudományos munkák rangjának helyreállítása
- A magyar orvosi nyelv oktatása az egyetemeken; a tankönyv megírása
- Új magyar orvosi értelmező és helyesírási szótár megalkotása
- A *Magyar Orvosi Nyelv* című szaklap kiadása, a magyar orvosi nyelv honlapjának megteremtése
- A magyar orvosi nyelv beépítése az egészségnevelésbe
- Az orvosi nyelvvel kapcsolatos tömegtájékoztatás

3. táblázat • A magyar orvosi nyelv művelésének lehetőségei

Zárógondolatok

A magyar orvosi nyelv fejlesztése, folyamatos alkalmazása beszédünkben és a szakírásokban is, véletlenül sem jelentheti az orvosi latin–görög szavak elvetését. Az orvostudomány latin–görög nevezéktanának, fogalomrendszerének oktatása és használata is nélkülözhetetlen. Túl kulturális, művelődési jelentőségén, ez szakmánk ún. tolvajnyelve, ez az orvoslás szakszótára, amelyre az indoeurópai nyelvek, így az angol is épül. Végzetes hiba volna egyetemünk évszázados klasszikus oktatási módszerét feladni, a rosszul értelmezett, erőszakolt ma-

gyarítás miatt. Ahogy az idegen nyelv használata jól megfér a magyaré mellett, sőt minél több nyelvet és minél színvonalasabban beszél valaki, annál szebben beszél anyanyelvét is – ezt is, azt is a maga helyén –, ugyanúgy megfér egymás mellett az orvosi latin–görög és a magyar orvosi nyelv is; egyik sem a másik rovására és mindkettő teljes értékűen. Ne felejtjük: Európa bölcsője és fennmaradásának záloga a klasszikus műveltség, s ez az európai orvostudományra is vonatkozik.

Kulcsszavak: *magyar orvosi nyelv, angol nyelv, nyelvművelés, molekuláris biológia hatása*

IRODALOM

- Bősze Péter – Palkovits Miklós (2006): Tudományos közlemények írása, szerkesztése és értékelése (Útmutató orvosi közlemények írói, olvasói és bírálói számára). NOK, Budapest
- Csermely Péter – Gergely P. – Koltay T. – Tóth J. (1999): Kutatás és közlés a természettudományokban. Osiris, Budapest

- É. Kiss Katalin (2004): Anyanyelvünk állapotáról. Osiris, Budapest
- Grétsy László – Kemény Gábor (2005): Nyelvművelő kézikönyvtár. Tinta, Budapest
- Kontra Miklós (1981): A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre. Nyelvtudományi Értekezések 109. Akadémiai, Budapest

